

ŽILINSKÝ
samosprávny kraj

Alexander Lombardini

Ján Dadan ml.

Zborník z odborného seminára z cyklu Osobnosti Žiliny

2017

OBSAH:

doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc. Slovenský Plutarch Alexandra Lombardiniho	5
Alena Juneková Alexander Lombardini	12
Nataša Lajdová, Mgr. Ivana Jančulová Tlačiarne na Slovensku do konca 18. storočia Dadanovci a tlačiarne na Slovensku v literatúre	16
Mgr. Božena Sobolová Tlačová produkcia Dadanovej tlačiarne – rozbor tlačí z jazykového, obsahového a typografického hľadiska	25

Slovenský Plutarch Alexandra Lombardiniho

doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc.

Vizitka

Alexander František Jozef Lombardini, alebo skrátene Alexander Lombardini (etymologické výklad rodového mena, 6. stor. po Kr. Longobardi, Lombardia, Lombardsko, stredisko Miláno, Milánske vojvodstvo – vládnucci rod Sforza a Visconti, r. 1815 – 1859 bolo súčasťou Habsburskej ríše), ktorého 120. výročie úmrtia sme si tohto roku pripomenuli (zomrel vo veku 46 rokov 26. apríla 1897 v Žiline), patril medzi výrazných a známych slovenských národnokultúrnych a vlastivedných pracovníkov v poslednej štvrtine 19. storočia. Hoci bol vyštudovaný právnik, popri právnej a advokátskej praxi sa so zaujatím venoval archívnictvu, historiografii, regionálnej histórii, biografii a bibliografii, publikačnej a literárnej činnosti, ako aj širšej kultúrnej práci a divadelnému ochotníctvu.

Pred a po narodení Alexandra Lombardiniho, Geromettovci

Štúrove Slovenské národné noviny a Orol tatranský (1845 – 1848)

Hurbanove Slovenské pohľady na vedy, umenia a literatúru (1846 – 1852)

Jozef Miloslav Hurban (1817 – 1888) – zakladateľ modernej vedeckej slovenskej biografistiky

Pravoslav Benjamín Červenák (Zrcadlo Slovenska, 1844)

Karel Štúr. Nástin ducha a života jeho (1851)

Viliam Pauliny Tóth a jeho doba. Náčrtky životo- a povahopisné (1877), vonkajšia a vnútorná biografía

Ľudovít Štúr (Slovenské pohľady 1881 – 1884)

Životopisy a články (1973), Slovenské pohľady a Cirkevní listy

Eugen, Ignác a Ján Geromettovci (taktiež talianskeho pôvodu), bratia Františky Geromettovej, ktorá sa 26. februára 1850 v Žiline vydala za vdovca Alojza Lombardiniho, obchodníka z Bytče, otca Alexandra Lombardiniho; rodina sa r. 1852 presťahovala z Bytče do Žiliny, kde sa natrvalo usadila

Eugen Gerometta (1819 – 1887, 16. júla), katolícky farár

Štúrove Slovenské národné noviny (1845 – 1848), dopisy, dopisovateľ, a Orol tatranský (1846 – 1847), Žilina zo stanoviska dejepisného; Hurbanove Slovenské pohľady na vedy, umenia a literatúru (1846 – 1851), O náklonnosti Slovanov k slobode

Miestopis Žiliny v Černého Slovenskej čítanke (1865)

Katolícke noviny (od 1877) spolupracovník

Ján Gerometta pseudonym Starohorský (1823 – 1900), katolícky farár a dekan

publicista, politické, kultúrne a náboženské články, kázne, národnostná otázka, národno-obranný aspekt

Štúrove Slovenské národné noviny a Orol tatranský (1846 – 1847), dopisovateľ Pešťbudínske vedomosti, Národné noviny (1870 – 1897), Životopis Štefana Moyses (1897)

Memorandovo-matičná éra a Alexander Lombardini

memorandovo-matičné obdobie, Matica slovenská (1863 – 1875), Eugen a Ján Geromettovci zakladajúci členovia Matice slovenskej

životopis Ľudovíta Štúra – matičná úloha pre J. M. Hurbana

šesť vedeckých odborov, Historický odbor Matice slovenskej

Jozef Miloslav Hurban, František Vítázoslav Sasinek – od r. 1869 tajomník Matice slovenskej, Peter Kellner Zábaj Hostinský, Jozef Hložanský, Pavol Križko, Štefan Mišík

Letopis Matice slovenskej (1863 – 1875)

Alexander Lombardini: Stručný dejepis slobodného mesta Žiliny (Turčiansky Svätý Martin: vlastným nákladom, 1874; Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Martine, 74 s.); anály, analistická alebo rímska metóda, dátum a udalosť (ročné striedanie konzulov): Titus Lívius (59 pred Kr. – 17 po Kr.): Ad urbe condita – Od založenia mesta, klasicizmus (Ján Kollár), novovek

Sasinkov Slovenský letopis (1876 – 1882)

Alexander Lombardini (1851 – 1897)

publicista, právne a historické články, biografie, bibliografia Trenčianskej župy, maďarská a slovenská periodická tlač

Sasinkov Slovenský letopis, Lombardiniho príspevky: List Žofie Bošniakovej (1879), K dejepisu kníhtlačiarny v Žiline, K dejepisu Lietavy (oba 1881), Tri listy rodiny Jakušičovej z r. 1710 (1882)

Slovenské pohľady na vedy, umenia a literatúru (od 1881, od 1884 A. Lombardini spolupracovník), rubriky

Slovenský Plutarch Alexandra Lombardiniho

Slovenský Plutarch Alexandra Lombardiniho, 1886 – 1888, 203 biografických článkov o slovenských osobnostiach

Vklad rímskej historiografie a biografistiky (Polybios, Titus Lívius, Josephus Flavius, Tacitus, Plutarchos, Suetonius, Appianus, Cassius Dio, 1. – 2. stor. po

Kr., zlatý vek rímskej literatúry a historiografie, grécka vzdelanosť a grécky pôvod rímskych historikov) do rozvoja svetových a kresťanských kultúrnych hodnôt je nepopierateľný. Jej odkaz a metódy najviac rezonovali v období renesancie a vrcholného klasicizmu. V tomto období napr. v r. 1803 vychádzajú v Paríži Plutarchove ilustrované Životopisy. Temer súčasne Plutarchovo dielo v deviatich zväzkoch vydal v nemčine r. 1805 Franz Haas vo Viedni a v Prahe. Plutarchove a Suetoniove biografie gréckych a rímskych osobností v mnohom ovplyvnili rozvoj modernej pozitivisticky ladenej historiografie, encyklopedistiky a biografistiky v 19. stor., ale ako nadčasové klasické diela patria medzi najobľúbenejšie a najčítanejšie literárne žánre do dnešných dní.

Za vrcholného historika a autora biografickej literatúry a jej rozvíjateľa, teda historiografa a biografu, možno považovať jedného z najvýznamnejších antic- kých historikov vôbec Lucia Mestria Plutarcha (45 – 120), ktorý pokračoval v tradícii písania životopisov v duchu prác Cornelia Nepota. Pochádzal zo stredného Grécka, kde sa narodil r. 45 po Kr. v mestečku Chairóneia v nóme Boiótia. Plutarchos získal vynikajúce základy vzdelania na prestížnych školských ústavoch v Aténach a Alexandrii. Už v mladosti precestoval Grécko, Egypt a Malú Áziu, viackrát navštívil Rím, stal sa čestným občanom Atén, jeho profesijná kariéra bola spojená aj so slávnou veštiarňou v Delfách, kde pôsobil ako kňaz. Plutarchos vynikol ako historik, filozof, etik a esejista, ktorý napísal okolo 230 diel, ale zachovalo sa len 150, pričom tieto literárne a vedecké aktivity ho mimoriadne preslávili po celom antickom svete, bol obľúbeným spoločníkom a priateľom rímskych cisárov Trajána i Hadriána, v ich službách pracoval v úrade sudcu a prokurátora v provincii Ilýria.

Čo sa týkalo historických záujmov, zaslúžil sa o to, že sa z jeho iniciatívy vyčle- nila z historiografie ako samostatná vedná disciplína biografistika (biografické štúdie, biografía). V tomto smere k Plutarchovým hlavným a vrcholným dielam patrí spis Bioi paralléloi (Paralelné životy, resp. životopisy). Táto výnimočná biografická séria obsahuje 23 kapitol, v ktorých spracoval 46 životopisov, pričom paralelne porovnáva vždy po jednej osobnosti z gréckej a rímskej mytoló- gie a histórie (napr. Théseus – Romulus, Alexander – Caesar, Lýsandros – Sulla, Démostenes – Cicero, Perikles – Fabius Maximus, atď.), na záver, okrem iné- ho, pripojil životopisy rímskych cisárov Galbu a Othona. Výnimočnosť a jedinečná originalita Plutarchovho diela spočívala v tom, že porovnával najvý- znamnejšie osobnosti z rovnakého odboru, napr. vojvodcov alebo rečníkov, sú-

časne sa usiloval dokázať rovnocennosť vkladu starých Grékov a Rimanov do antickej kultúry a civilizácie. Popri *Paralelných životopisoch* sa prezentoval aj ďalšími biografickými prácami (*Život Alexandra Veľkého*, *Život Pyrrhov*). Lucius Mestrius Plutarchos zomrel r. 120 v rodnej gréckej Chairóneii, kde mu po smrti jej obyvatelia postavili pomník. Plutarchos zásadne ovplyvnil smerovanie a obsahovú náplň stredovekej, novovekej i modernej svetovej historiografie, biografistiky, esejistiky a dokonca i beletrie, predovšetkým dramatickej spisby. V období renesancie štúdium biografických diel Plutarcha o antických osobnostiach inšpirovalo Williama Shakespeara k napísaniu tragédií *Tragedie of Julius Caesar* (*Julius Caesar*, 1599) a *Antony and Cleopatra* (*Antónius a Kleopatra*, 1603-1607), z vrcholných francúzskych klasicistických dramatikov z neho čerpal Pierre Corneille v tragédii *La mort de Pompée* (*Smrť Pomejova*, 1642-1644) a najmä jeho mladší rival Jean Racine hrami *Alexandre le Grand* (*Alexander Veľký*, 1665) a *Mithridata* (1673). V slovenských reáliách sa k odkazu Plutarcha prihlásil vlastivedný pracovník, historik a právnik Alexander Lombardini, ktorý z hľadiska dejín slovenskej biografistiky v r. 1886-1888 spracoval a v časopise *Slovenské pohľady* publikoval portréty vyše 200 (203) národných dejateľov, vzdelancov a spisovateľov v pravidelne zavedenej rubrike nazvanej *Slovenský Plutarch*.

Klasicizmus, oživovanie antických vzorov, história, biografia, Pavol Jozef Šafárik (*Flavius Josephus*, starožitnosti); Ján Kollár (*Plutarchos*) – *Čítanka alebo kniha k čítaniu pre mládež...* (1825), *O literárnej vzájomnosti* (1836) a *Cestopis obsahujúci cestu do hornej Itálie* (1844), so slovníčkom slovanských umelcov, autobiografia *Pamäti z mladších rokov života* (1863); romantizmus, Michal Miloslav Hodža, *Tatrín*, žiacka encyklopédia (projekt a metodika); Peter Kellner *Záboj Hostinský: Slovenský životopisár* (rukopis).

Alexander Lombardini – vytvorenie slovenskej životopisnej encyklopédie, inšpirácia Jánom Kollárom (hypotéza Mariána Mrvu), cyklus biografických článkov, uvádza krátka metodická poznámka, zhromažďovať dáta k životu a dielu spisovateľov, básnikov a umelcov, snaha o úplné a všestranné životopisy, zrkadlo dejín a poučenie („kto si neváži svojich veľikášov, neváži si sám seba“), nerozvinuté slovenské písomníctvo, historiografia a biografia, osobitná rubrika *Slovenských pohľadov*, nepravidelná („z času na čas“, nesystematická), „životopisy niektorých literárnych mužov slovenských“ (výber), absencia odborného

a chronologického zostavenia životopisov („také zostavenie vyžaduje viacročnú prácu“).

Biografické hesla (biogramy) A. Lombardiniho

a) negatíva: publikovanie bez systému, resp. absencia chronologického alebo abecedno-menného radenia; neúplná faktografia, často chýbajú základné biografické údaje, dátumy a iné biomorfémy, resp. informácie; neuplatňuje sa proporcionálnosť hesiel a jednotlivých častí hesla, nejednotné štrukturálne usporiadanie;

b) pozitíva: všeobecná životná encyklopédia, osobnosti zo všetkých oblastí literárneho, verejného a náboženského života, okrem beletristických autorov (básnici, prozaici, dramatici) aj odborní spisovatelia a vedci (oblasti história, literárna veda, encyklopedistika, bibliografia, etnografia, medicína, pedagogika, teológia, botanika a iné); ekumenizmus (zaradenie osobností evanjelického a katolíckeho vierovyznania), bibliografické závery a poznámky (súpis diela, vrátane rukopisných prác).

Spracovanie slovenských osobností zo 16. až 19. stor. (výnimku tvoril len heslo Jan Amos Komenský) z obdobia:

- renesancia: Pavel Kyrmezer, Martin Rakovský, Vavrinec Benedikt z Nedožier;

- barok: Juraj Tranovský, Peter Benický, Hugolín Gavlovič, Daniel Sinapius Horčička, Štefan Pilárik, Joachim Kalinka, Samuel Hruškovíc, Ján Jessenius, Matej Bel (baroková literatúra mala silné zastúpenie biografických a autobiografických žánrov – denník, itinerár, pamäti, čo sa prenieslo aj do období klasicizmu a romantizmu); Trnavská univerzita – Samuel Timon, Martin Sentiváni;

- klasicizmus: Ondrej Plachý, Ján Feješ, Bohuslav Tablic, Juraj Ribay (inštitúcie, učené spoločnosti), Ján Blahoslav Benedikti, Samuel Tešedík, Michal Rešetka; bernolákovci: Jozef Ignác Bajza, Vojtech Šimko, Alexander Rudnay, Jur Palkovič, Anton Ottmayer, Vojtech Gazda, Juraj Vurum (Žilina patrila do nitrianskej diecézy, Slovenské učené tovaríšstvo, pobočný článok vo Veľkom Rovnom), Matej Kyselý;

- na prelome klasicizmu a romantizmu, podporovatelia štúrovcov: Ján Seberini st., Ján Chalupka, Gašpar Féjerpataky-Belopotocký, Ján Kadavý, Samuel Reuss, Samuel Tomášik, Matej Hrebenda, Daniel Gabriel Lichard;

- romantizmus, štúrovci: Jonatán Dobroslav Čipka, Benjamín Pravoslav Červenák, Jozef Božetech Klemens, Ján Drahotín Makovický, Samuel Ormis.

Osobitné heslá mali Eugen Gerometta a Ľudovít Stárek.

Z nášho stanoviska v Lombardiniho Slovenskom Plutarchovi chýbajú heslá: barok (Benedikt Sölöši), klasicizmus (Ján Hollý, Ján Kollár), romantizmus a štúrovci (Ľudovít Štúr, Michal Miloslav Hodža, Jozef Miloslav Hurban, Samo Chalupka, Andrej Sládkovič, Janko Kráľ), čo je však polemické.

Čo sa týkalo prameňov k Slovenskému Plutarchovi, Lombardini mohol použiť, okrem periodík a časopisov Orol tatranský, Slovenské pohľady (staré aj nové), Pešťbudínske vedomosti, Národné noviny, Národný hlásnik a viacerých kalendárov a almanachov, v ktorých boli publikované biografické články, životopisné poznámky, reminiscencie, spomienky a nekrológy, iba staršie monografie a syntézy, no predovšetkým biografické či genealogické slovníkové diela a lexikóny spisovateľov rakúskej, maďarskej, nemeckej a českej proveniencie (J. S. Klein 1789, 1893; J. N. Stoeger, 1856; C. Wurzbach, 1856 – 1890; I. Nagy, 1857 – 1868; L. Rieger, 1860 - 1890), obsahujúce aj heslá o slovenských literárne činných osobnostiach. V tejto súvislosti nevieme nič o súkromnej knižnici A. Lombardiniho a nezachovala sa ani jeho korešpondencia, ktorá by osvetlila tieto informácie viažuce sa aj na rubriku Slovenský Plutarch.

Záver života a diela Alexandra Lombardiniho

Muzeálna slovenská spoločnosť (od 1893/1895)

Andrej Kmeť, sekcie, miestopisná (A. Lombardini a Š. Mišík)

historické články A. Lombardiniho (výber)

časopis Slovenské pohľady 1895, roč. 15, s. 615 – 619 Eugen Gerometta; 1896

Udalosti v Žiline a jej susedstve roku 1848 – 1849 podľa latinského rukopisu Henricha Hajskeho

zborník Tovaryšstvo 1895, Niekdajšia žilinská kníhtlačiareň

Alexander Lombardini predčasne zomiera pred 120 rokmi 26. apríla 1897 v Žiline.

posmrtno vyšiel zborník Od Šumavy k Tatrám 1898, Palatín gróf Juraj Turzo z Betlanoviec

Základná literatúra:

Encyklopédia slovenských spisovateľov 1, A – O. Bratislava: Obzor, 1984, s. 392.

Lengyel, J.: Eugen Gerometta a Alexander Lombardini. In: Kočiš, J.; Churý, S. a kol.: Bytča 1378 – 1978. Martin: Osveta, 1978, s. 262 – 267.

Marsina, R.: O prameni Lombardiniho dejín Žiliny. In: Historické štúdie 6, 1960, s. 303 – 310.

- Mrva, M.: Žilina a Alexander Lombardini. Žilina: Artis Omnis, 2009, 137 s.
- Pareníčka, P.: Cvičenia z biografistiky. Žilina: EDIS 2017, 116 s.
- Rizner, Ľ. V.: Bibliografia písomníctva slovenského... 2, 6 – K. Martin: Matica slovenská, 1931, s. 24 – 25.
- Rizner, Ľ. V.: Bibliografia písomníctva slovenského... 3, L – O. Martin: Matica slovenská, 1932, s. 106 – 107.
- Slovenský biografický slovník 3, K – L. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 421 – 422.
- Valachová, M.: Alexander Lombardini. Žilina: Okresná knižnica, 1991, 11 s.

Alexander Lombardini

Alena Juneková

Pri prechádzkach historickým jadrom nášho krásneho mesta sa na Hornom Vale nedá prehliadnuť zrekonštruovaná budova žltó žiariaca do diaľky. Na budove sa vyníma pamätná tabuľa, ktorá okoloidúcich upozorňuje, že v tomto dome žil Alexander Lombardini. Kto Alexander Lombardini bol, sa pokúsím načrtnúť v nasledujúcich riadkoch mojej semestrálnej práce.

Detstvo a študijné roky

Dňa 10.4.1851 sa v Bytči v rodine obchodníka Alojza Lombardiniho narodil chlapec, ktorému dali meno Alexander. Matka bola Františka, rodená Gerometová. Jej brat Eugen bol zápalistý národovec. Predkovia obidvoch rodičov boli naturalizovaní Taliani. S malým Alexandrom sa rodičia z Bytče presťahovali do Žiliny a tu v rokoch 1857-1861 navštevoval ľudovú školu. Neskôr úspešne absolvoval gymnaziálne štúdium v Žiline, Trenčíne, Bratislave, Nitre a Banskej Bystrici. Ukončil ho v Ostrihome. Po skončení strednej školy odišiel študovať právo do Bratislavy a ukončil ho na Právnickej fakulte v Budapešti.

Pracovné začiatky

Do prvého zamestnania nastúpil v Budíne ako súdny Úradník. Od roku 1873 vykonával súdnu prax v Žiline. Po troch rokoch zakotvil v Pezinku a po advokátskych skúškach sa v roku 1878 natrvalo usadil v Žiline. Chcel byť nezávislý, venoval sa histórii a literatúre, čím bol známy už keď pracoval na súde. Netrvalo dlho a stal sa mestským právnym zástupcom a archivárom.

Lombardini ako archivár

Mestský archív sa stal pre neho zdrojom nevyčerateľnej inšpirácie. Našiel v ňom veľké množstvo dokumentov a listín nielen o meste Žilina, ale o celom regióne. Toto v ňom prebudilo túžbu po ďalšom spoznávaní histórie. Tak došlo k tomu, že on už v tej dobe predpokladal existenciu žilinského mestského hradu v tesnej blízkosti farského kostola. Jeho poznatky sa neopierali len o vlastný výskum, ale čerpal vedomosti aj z našej a zahraničnej literatúry. Vybudoval si knižnicu, ktorá obsahovala ohromnú historickú regionálnu zbierku. Svojou usilovnosťou sa stal v rámci regiónu najuznávanejším znalcom dejín.

Len rok po príchode do Žiliny vydal na vlastné náklady publikáciu Stručný dejepis slobodného mesta Žiliny. Spracovanie Lombardiniho dejín mesta je väčši-

nou čerpanie z nevydaného rukopisu Ľudovíta Stárka „História civitatis Solna ex actis archivi exarata ac depucta per..." z roku 1856 a z listín mestského archívu, ktoré doplnil menoslovom richtárov, fojto, judexov a konzulov. Záver druhej časti diela hovorí dosť obsírne o Žilinských jezuitoch a stručnejšie o františkánoch. Je to dielo, ktoré je dodnes považované za veľmi významné z hľadiska ďalšieho výskumu a spracovania dejín mesta. Pre povrchné kopírovanie, či výber latinského textu zo Stárkovej práce, neodbornosťou a nedostatočným spracovaním je táto publikácia niektorými historikmi dosť kritizovaná, zároveň jej však priznávajú jedinečnosť a veľký význam pre históriu.

Veľa zápisov z pätnásteho storočia nie je zanedbateľných podobne ako zachované rukopisy v nemeckom, latinskom a slovenskom jazyku. Alexander Lombardini pripojil k svojmu dielu diplomár alebo listinár, kde uvádza správy, ktoré listiny sú stratené, ktoré v mestskom archíve sú, aby postupne zozbierané tvorili celok.

Publikačná činnosť

Okrem svojho povolania sa Alexander Lombardini zaujímal aj o históriu iných slovenských miest, hradov a nemenej významným bol aj jeho prehľad o živote slovenských kultúrnych dejateľoch.

Dňa 11. februára 1896 sa konalo v Martine zasadnutie výboru muzeálnej spoločnosti. Lombardini bol menovaný za referenta pre miestopis spolu so Štefanom Mišikom, J.M. Koraušom a F. Šujanským. Referenti vystupovali v úlohe poradcov, posudzovali publikácie a sami publikovali v zborníku Muzeálnej spoločnosti. Ich spoločným záujmom bola história a vlastiveda. Alexander Lombardini ako neúnavný bádateľ uverejňoval výsledky svojho bádania v slovenských časopisoch a zborníkoch. Boli to -Slovenské pohľady, Tovaryšstvo, Slovenský letopis. Prispieval aj do časopisu Dom a škola, Domový kalendár a v maďarčine Selmezbányai hirado, Jogtudomány Kozlony a Vágvolgyi lap. Nezanedbateľné sú jeho štúdie o mestách, hradoch, osobnostiach a udalostiach najmä zo stredného Považia.

Dejiny Považia rozpracoval v historicko-topografických monografiách o jedenástich považských hradoch patriacich k Trenčianskej stolici. Jednalo sa o hrady Lietava, Strečno, Starý hrad, Budatín, Hričov, Súľov, Skalka, Bystrica, Ilava, Bytča, Vršatec. Pramene čerpal predovšetkým z bohatého archívu palatína

Thurzu v Bytči. Dopĺňal ich z historických listín a inej literatúry. K Žiline sa viažu jeho historické články: Mesto Žilina -1897, Dávna Žilina -1892 a ďalšie. Uverejnil štúdie o dejinách žilinskej kníhtlačiarne. Tieto jeho práce a historické štúdie patria medzi najcennejšie.

Obsahujú mnoho nových poznatkov a historických názorov a boli ďalším podkladom pre bádanie o minulosti Žiliny a iných slovenských miest.

Zrušenie poddanstva marcovými zákonmi a proklamovanie samostatnej uhorskej vlády v roku 1848 nastali rušné časy nielen medzi Bratislavou a Viedňou, ale po celom Uhorsku. O udalostiach revolučných rokov v Žiline informoval Lombardini v Slovenských pohľadoch v článku Udalosti v Žiline a jej susedstve v rokoch 1848~1849 z rukopisu Henricha Hájskeho.

Životopisné diela

V zborníku od Šumavy k Tatrám uverejnil svoj romanticko-historický príbeh o palatínovi grófovi Jurajovi Thurzovi z Bethlenoviec. Toto dielo bolo vydané s obrazovým materiálom a dokladmi, ktoré osvetľujú slovensko~nemecké vzťahy a národnostné boje na začiatku 17. storočia. Rozsiahly cyklus životopisných portrétov bol uverejňovaný do roku 1888 pod názvom Plutarch. Názov vznikol podľa gréckeho historika a moralistu, ktorý bol autorom slávneho diela Životy slávnych mužov Grécka a Ríma. Začal s bibliografiou o svojom strýkovi E. Geromettovi a pokračoval takými osobnosťami ako napríklad Ján Jesenský, Matej Bel, Ján Chalupka, Ján Simonides, Daniel Krman, J.A. Komenský, J.1. Bajza, František Mráz, Ján Čaplovič, Samuel Michalides a iní. V úvode k cyklu Lombardini napísal: „Slovenské písomníctvo pre známe pomery tak rečeno vždy len živorilo, a preto nebolo ani času, tým menej hmotnej podpory, aby taký materiál zberaný a možno Úplné dielo pôsobenia slovenských mužov dávno minulých časov, na poli literatúry a umelectva vynikajúcich napísané a uverejnené byť mohlo." Nepreceňoval svoju tvorbu, hodnotil ju skromne. V úvode k Slovenskému Plutarchovi o svojej práci zdôraznil: „Nepúšťam sa do odborného a chronologického zostavovania životopisov, lebo by som ich na tento čas uverejňovať nemohol".

Neustálym bádáním a udržiavaním stykov s matičnými predstaviteľmi a českými vlastencami v Plutarchu autor podal literárnu a dejateľskú charakteristiku známych i menej známych národovcov. Je nezanedbateľnou súčasťou dejín slo-

venskej literatúry a poslužil veľkej väčšine literárnych historikov, biografov a bibliografov až po súčasnosť.

Významná osobnosť Žiliny

Ako už z hore uvedeného vyplýva, Alexander Lombardini bol nielen archivár a právnik, ale i bibliograf, historik a národovec. I napriek tomu, že jeho práce neboli veľmi rozsiahle, sú neoddeliteľnou súčasťou slovenskej bibliografie. Bol súčasťou slovenského kultúrneho diania v čase zostreného národnostného útlaku po rakúsko-maďarskom vyrovnaní, v období po zatvorení Matice slovenskej. Usiloval sa spolu s inými predstaviteľmi slovenskej kultúry svojimi literárnymi prácami udržať v slovenskom národe jeho prebudené národné povedomie.

26. apríla 1897 po dlhej ťažkej chorobe svoju životnú púť ukončil len 46-ročný v plnom rozkvetе svojich tvorivých síl. 27. apríla 1897 v Národných novinách vyšiel tento nekrológ: „Bol na poli historickom činným a plodným spisovateľom a jeho smrťou Slovensko stratilo veľmi dômyselného pracovníka a archívneho, čo je u nás zriedkavosťou.“

Žilina na Alexandra Lombardiniho nezabudla. V roku 2000 mesto Žilina a Zbor Žilincov odhalili pamätnú tabuľu na dome, v ktorom žil. No nielen to. 10.4.2010 na 159. výročie narodenia bol dom slávnostne premenovaný na „Dom Lombardini“ a do života sa uviedla expozícia pod názvom Život a dielo Alexandra Lombardiniho - História domu. Expozícia je prvou súkromnou muzeálnou zbierkou v modernej histórii mesta. Skladá sa z 23 presklených panelov situovaných na prízemí a v originálnej renesančnej pivnici. Tu bol pri tejto príležitosti sprístupnený pôvodný vchod, ktorým chodieval ešte Alexander Lombardini. Nedá mi nespomenúť cukrárničku na prízemí, kde si v príjemnom prostredí môžete zaspomínať na jednu z významných osobností nášho mesta.

Použitá literatúra:

1. Valachová M.: Lombardini Alexander, Okresná knižnica 1991
2. Rizner V.: Bibliografia písomníctva slovenského, 111, MS, Martin 1932
3. Marsina R.: O prameni Lombardiniho dejín Žiliny, SAV, Bratislava 1960
4. Encyklopédia Slovenska 111, Bratislava 1979
5. Článok -Brezány, ŠA historikžilinského regiónu
6. Článok -Ecker, J Alexander Lombardini, Čitateľ, 33, 1984
7. Článok -M. Okániková Považské múzeum v Žiline

Tlačiarne na Slovensku do konca 18. storočia

Dadanovci a tlačiarne na Slovensku v literatúre

Nataša Lajdová

Mgr. Ivana Jančulová

Pochopenie činnosti exulantskej tlačiarne nie je možné bez priblíženia si hospodárskych, kultúrnych a politických pomerov na Slovensku, v Čechách, ako aj v samotnom meste Žilina v období činnosti žilinskej exulantskej tlačiarne, najmä pomery, ktoré nastali po porážke stavovského povstania na Bielej hore v roku 1620.

Existencia a činnosť exulantskej tlačiarne v Žiline bola spätá s pobielohorskou českomoravskou emigráciou obyvateľstva na Slovensko koncom 20-tych rokov 17. storočia.

Styky medzi českými krajinami a Slovenskom sa zintenzívnili po roku 1526, keď na uhorský trón zasadol Ferdinand I. z rodu Habsburgovcov – najsilnejšej panovníckej dynastie v Európe. Obidve krajiny sa stali súčasťou habsburskej monarchie. Na naše územie prichádzali českí vzdelanci. Slováci mali možnosť študovať na českých školách, kde boli pod vplyvom vyspelejšej českej kultúry. České tlačiarne svojou bohatou produkciou až po rok 1620 kryli potrebu slovenských kníh. Umožňovala to rečová prístupnosť. V českých a moravských tlačiarňach až po Bielu horu vychádzali aj diela slovenských autorov pôsobiacich v Čechách, na Morave a na Slovensku. Nepriaznivý zlom a veľké zmeny nastali po Bielohorskej porážke v roku 1620. České krajiny sa stali obeťou absolutistických a protireformačných snáh Habsburgovcov, ktoré vyústili do náboženského útlaku a k vypovedaniu vyznávačov nekatolíckeho náboženstva z krajiny. Na základe týchto udalostí produkcia česko – moravských protestantských tlačiarň zanikla. Na Slovensku boli v tej dobe priaznivejšie politické a náboženské pomery, čo bolo príčinou toho, že Slováci sa prestali uplatňovať v kultúrnom a vzdelanostnom živote Čechov. Na druhej strane sa však Slovensko stalo útočiskom českých emigrantov. Českomoravskí exulanti si za svoj nový domov zvolili Slovensko z niekoľkých dôvodov.

Okrem toho, že práve tu mohli žiť slobodnejšie a pokojnejšie, usádzali sa tu aj z dôvodu bezprostrednej blízkosti územia Slovenska s vlastnou krajinou, keďže neustále dúfali v zlepšenie domácej politickej a náboženskej situácie a v skorší, či neskorší návrat späť. K výberu Slovenska, ako sídla exilu, prispeli aj okolnosti známosti prostredia, jazykovej a národnej príbuznosti, ako aj možnosť jednoduchšie udržať styky s domovom. Na Slovensko prišli nielen exulantskí kňazi, ale aj príslušníci českej laickej inteligencie a tiež príslušníci vyššej a nižšej šľachty. Najväčší počet pochádzajúcich z českých, moravských a sliezskych

miest. Kvôli týmto nepriaznivým pomerom v českých krajinách exulanti opúšťali svoju vlasť a usádzali sa najmä v pohraničných oblastiach českomoravských hraníc. Najviac exulantov sa usadilo v trenčianskom a nitrianskom kraji. Na Považí si vytvorili akési strediská v Púchove, Trenčíne, ale i v Žiline. Z kultúrneho hľadiska je významná skutočnosť, že sa v Trenčíne usadili a pôsobili aj exulanti – kníhtlačiari. Títo vzdelanci pripisovali knihe a tlačí veľký význam, čoho dôkazom je aj fakt, že si so sebou priniesli na Slovensko kníhtlačiareň, ktorú zriadil v roku 1637 v Trenčíne Václav Vokál z Prahy a ktorá existovala viac ako jedno storočie v jednotlivých strediskách na Považí, do ktorých bola postupne prenášaná. Neustále si zachovávala svoj exulantský charakter, ktorý stratila až v roku 1742, kedy skončilo jej pôsobenie v Púchove.

Prvým obdobím exulantskej tlačiarne na Považí bolo teda obdobie trenčianske.

Václav Vokál, ako zakladateľ celej exulantskej kníhtlačiarny na Považí, pôsobil v Trenčíne do roku 1641. Po jeho smrti viedla tlačiareň jeho vdova Dorota Vokálová. Počas jej vedenia sa tlačiareň podstatne rozšírila o tlačiarenské zariadenia, ktoré jej z Prahy priniesol jej brat Nikodém Čížek. V roku 1647 sa vydala za českého exulanta a kníhtlačiara v Trenčíne Vavrinca Benjamína od Háje. Tlačiareň pracovala pod jeho vedením až do roku 1654.

Činnosť trenčianskej tlačiarne bola veľmi plodná. Za necelé 3 desaťročia, čo tu pracovala, sa v nej vytlačilo okolo 250 tlačí. Boli to najmä rôzne školské príručky, učebné pomôcky, kalendáre, drobné tlače – modlitby, piesne. Od roku 1655 sa v impessách tlačí stretávame s menom Nikodéma Čížka, Dorotinho brata, ktorý tu pôsobil až do roku 1664. Nikodém Čížek ju predal v roku 1664 Pavlovi Wetterinimu, seniorovi bratskej cirkvi v Púchove, kedy sa vlastne začali odvíjať dejiny a osudy druhého obdobia činnosti exulantskej tlačiarne na Považí, obdobia žilinského. Pavol Wetterini bol takisto český exulant, ktorý trenčiansku tlačiareň kúpil pre svojho zaťa (manžela svojej dcéry Alžbety) Jána Dadana.

Ján Dadan st. bol moravský exulant. Jeho otec, Lukáš Dadan, bol českobratský kňaz, ktorý prišiel z Přerova do Púchova okolo roku 1628. Usadil sa spolu s ostatnými kňazmi Jednoty bratskej v Púchove, kde žil až do svojej smrti. Ján Dadan st. bol žilinským mešťanom. Preniesol kníhtlačiareň do Žiliny a už v roku 1665 v nej začal tlačiť.

Žilina mala v 17. storočí priaznivé podmienky pre činnosť tlačiarne. Od druhej polovice 16. storočia sa rozvíjali v meste najmä remeslá a obchod. Národnosť obyvateľstva bola prevažne slovenská. Významným prínosom boli aj vzdelanci, ktorí tu pôsobili (napr. Matúš Palumbini, Peter Hrabovský, Daniel Krman a ďalší). Nad latinčinou mala prevahu slovenčina, ktorá sa používala spolu s latinčinou v písomnostiach a korešpondencii mesta, účtovných a daňových kni-

hách. Mestská škola (akadémia) a jezuitské nižšie gymnázium mali dôležitý vplyv na používanie slovenského jazyka v Žiline. Kníhtlačiareň mala ráz protestantského vydavateľstva. Zloženie obyvateľstva z hľadiska viery bolo v tom období prevažne augsburského vyznania.

Ján Dadan st. tlačil v Žiline od roku 1665 až do svojej smrti v roku 1673. V jeho práci potom pokračovala jeho vdova Alžbeta Dadanka, rod. Wetterinová. Meno Alžbety Dadanky sa na žilinských tlačiach objavuje až do roku 1683, kedy prebral kníhtlačiareň jej syn Ján Dadan ml.

Ján Dadan ml. sa narodil v decembri 1662 v Žiline. Kníhtlačiarsstvu sa vyučil u otca. V roku 1684 sa vo veku 22 rokov oženil so Zuzanou, dcérou Timoteja Malucha, bývalého žilinského richtára a senátora. Ich manželstvo bolo bezdetné. Zameriaval sa prevažne na vydávanie náboženskej literatúry, ale vydával aj svetskú literatúru. Tlačiareň pod jeho vedením mala veľký podiel na šírení slovenskej knihy a osvetovej literatúry v 17. storočí. Vychádzali v nej slovenské a maďarské kalendáre, školské učebnice a príležitostné tlače.

Na prelome 17. a 18. storočia bol nejaký čas vo vyhnanstve. Historické pramene dôvod jeho vyhnanstva a miesto neuvádzajú.

Okrem kníhtlačiarsstva sa zaoberal aj kníhviazačstvom a konštruovaním slnečných hodín.

Ján Dadan ml. bol vzdelaný človek. Mal bohaté vedomosti z teológie, filozofie a lekárstva. Okrem češtiny, nemčiny a maďarčiny ovládal aj latinský, grécky a hebrejský jazyk. Niektoré zo svojich vydaní aj sám preložil a napísal.

V roku 1704 zomrela Dadanova manželka a niekoľko mesiacov po nej i on sám, dňa 26.7. 1704 vo veku 42 rokov. Pretože Jána Dadan ml. zomrel bezdetný, po jeho smrti zdedila kníhtlačiareň Dadanova sestra Anna Dadanová, ktorá bola vydatá za Jána Chrastinu v Púchove. Dadanova sestra ju zdedila podľa vtedy v Uhorsku platného dedičského práva. Ján Chrastina dal v roku 1704 vytlačiť pohrebnú kázeň Daniela Krmana mladšieho aj spolu so stručným životopisom a históriou žilinskej tlačiarne.

Ján Chrastina bol súkeníkom a do kníhtlačiarskeho remesla sa nerozumel. Preto určitý čas viedli žilinskú tlačiareň Václav Krolop a Viliam Kauder. Z Chrastinových detí sa kníhtlačiarskemu remeslu vyučil najstarší syn Daniel, ktorý pokračoval po stopách Dadanovcov. Daniel Chrastina tlačil v Žiline do roku 1717, potom tlačiareň preniesol do Púchova. Týmto rokom sa skončila existencia aj činnosť žilinskej tlačiarne.

Tlačiarne na Slovensku do konca 18. storočia

Tlačiarne v Banskej Bystrici: Škultétyho tlačiareň
Tumlerová tlačiareň

Tlačiareň v Banskej Štiavnici: Sulcerova tlačiareň

Tlačiarne v Bardejove: Gutgeselova tlačiareň
Tlačiareň J. Klössa staršieho
Tlačiareň J. Klössa
mladšieho

Tlačiarne v Bratislave: Valova tlačiareň
Arcibiskupská tlačiareň
Gründerova tlačiareň
Mestská tlačiareň
Sonntágova tlačiareň
Tlačiareň J. P. Royera
Tlačiareň J. M. Landerera
Tlačiareň M. L. Landerera
Patzkova tlačiareň
Weberova tlačiareň
Löweho tlačiareň

Tlačiareň v Kežmarku: Vitrianiho tlačiareň

Tlačiarne v Komárne: Töltésiho tlačiareň
Weberova –Weinmüllerova
tlačiareň

Tlačiarne v Košiciach: Huszárova tlačiareň
Fischerova tlačiareň
Festova tlačiareň
Mollerova tlačiareň
Schultzova tlačiareň
Geversova tlačiareň
Severínova tlačiareň
Türschova tlačiareň
Ericksonova tlačiareň
Akademická tlačiareň
Tlačiareň J. M. Landerera

Tlačiarne v Levoči: Klössova tlačiareň

	Schultzova tlačiareň Brewerova tlačiareň Podhoránskeho tlačiareň
Tlačiarne v Prešove:	Scholtzova tlačiareň Papeho tlačiareň Redlitzova tlačiareň
Tlačiareň v Púchove:	Chrastinova tlačiareň
Tlačiarne v Skalici:	Jezuitská tlačiareň Šulcova tlačiareň Škarniclova tlačiareň
Tlačiareň v Trenčíne:	Vokálova a Čížkova tlačiareň
Tlačiarne v Trnave:	Telegdiho tlačiareň Kapitulská tlačiareň Arcibiskupská tlačiareň Univerzitná tlačiareň Jelinkova tlačiareň
Tlačiareň v Žiline:	Dadanova tlačiareň

Dadanovci a tlačiarne na Slovensku v literatúre:

1. Rizner, Ľudovít Vladimír
Bibliografia písomníctva slovenského 2./Ľudovít Vladimír Rizner. - Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1931. - S. 469- 471.
2. Krman, Daniel
Kniha života žilinského kníhtlačiara Jána Dadana ml. / Daniel Krman. - Bratislava : Únia, 1948. - 50 s.
(faksimile kázne z roku 1704 s predhovorom Borisa Bálena)
3. Kristenová, Vlasta
Vlastivedný zborník Žilinského kraja 1. /zost.Vlasta Kristenová. - Martin : Osveta, 1958. – S. 47-63.
4. Kristenová, Vlasta
Žilina v minulosti a dnes / Vlasta Kristeková. – Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1963. - 248 s.
5. Halaj, Dušan
Žilina – dejiny a prítomnosť / Dušan Halaj, Richard Marsina – Martin : Osveta, 1975. – S. 222.
6. **Encyklopédia Slovenska 1 A-D** : súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska. Bratislava : Veda, 1977. – 617 s.
7. Tomanová, Irena
Dadanovská tlačiareň / Irena Tomanová. – Žilina : Okresná knižnica, 1977. – 31 s.
8. Čaplovič, Ján
Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Diel 2. / Ján Čaplovič. - Martin : Matica slovenská, 1984. - S. 866-894.
9. Minárik, Jozef.
Baroková literatúra : svetová, česká, slovenská / Jozef Minárik. – Bratislava : SPN, 1984. – 388 s.
- 10.**Slovenský biografický slovník 1. A-D** : od roku 833 do roku 1990. Martin : Matica slovenská, 1986.– 538 s.
- 11.Valach, Július
Staré tlačiarne a tlačiarri na Slovensku / Július Valach. - Martin : Matica slovenská, 1987. – 211 s.
- 12.Valachová, Milada
Ján Dadan ml. : malá personálna bibliografia. 330. výročie narodenia / Milada Valachová. – Žilina : Okresná knižnica, 1992. – 14 s.
- 13.Breza, Vojtech
Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996 / Vojtech Breza. – Bratislava : Zväz polygrafie na Slovensku, 1997. – 209 s.
- 14.Prikryl, Ľubomír – Štanský, Peter
Mesto Žilina / Ľubomír Prikryl – Peter Štanský. – Žilina : Regionálna a rozvojová agentúra, 1997. – 185 s.

15. Malková, Martina
Slovenská produkcia exulantskej tlačiarne v Žiline v rokoch 1665-1717 / Martina Malková. – Bratislava : Univerzita Komenského, 1999. – 139 s.
16. Petřík, Borislav
Evanjelická encyklopédia Slovenska / Borislav Petřík. – Bratislava : BoPo, 2001. – S. 75.
17. **Biografický lexikón Slovenska II. C-F** / Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. – 696 s.
18. Sobolová, Božena
Dadanovská exulantská tlačiareň v Žiline / zost. Božena Sobolová. – Žilina : Žilinská knižnica, 2004. – 12 s.
19. **Modrá krv, tlačiarenská čerň. Špachtické knižnice 1500 – 1700 : medzinárodná putovná výstava** / Martin : Slovenská národná knižnica, 2005. – 192 s.
20. Krman, Daniel
Poswęcowańj zastaw... 1707 : nowy kalendář na rok 1708 / Daniel Krman. – Ostrihom : Katolícka univerzita Petra Pázmánya, 2007. – 159 s.
21. Sobolová, Božena
Daniel Krman / 1663-1740/ : cestovný denník, Kniha života žilinského tlačiaru Jána Dadana / Božena Sobolová. – Žilina : Žilinská univerzita, 2008. – 4 s.
22. Mrva, Marián
Žilina a Alexander Lombardini / Marián Mrva. – Žilina : Artis Omnis, 2009. – S. 30
23. Machala, Drahoslav
Slovenská vlastiveda 3 . Žilinská župa / Drahoslav Machala. – Martin : Matica slovenská, 2010. – 408 s.
24. Pajgerová, Lenka
Exulantské tlačiarne severného Slovenska / Lenka Pajgerová. – Žilina : Žilinská univerzita, 2012. - [76 s.]
25. Lombardini, Alexander
Slovenský Plutarch. Daniel Krman / Alexander Lombardini. In: Slovenské pohľady. - Roč. 6 (1886), s. 272.
26. Lombardini, Alexander
Niekdajšia žilinská tlačiareň / Alexander Lombardini. In: Tovaryšstvo. - Č. 2 (1895), s. 38-46.
27. Lombardini, Alexander
K dejepisu kníhtlačiarne v Žiline / Alexander Lombardini. In: Slovenský letopis. – Roč. 5 (1881), s. 314-317.
28. Kleinschnitzová, F.
Ján Dadan, tlačiar slovenský... / F. Kleinschnitzová. In: Slovenské pohľady. - Roč. 46, č. 4 (1930), s. 253-254.
29. Čaplovič, Ján

- O Krmanovej pohrebnej kázni nad Jánom Dadanom** /Ján Čaplovič. In: Slovenské pohľady. - Roč. 46, č. 9 (1930), s. 623-624.
- 30.Šulc, Dušan
Žilinská tlačiareň v 17. a 18. storočí / Dušan Šulc. In: Typografia. - Roč. 39 (1932), s. 151.
- 31.Valentovič, Jozef
Žilina kedysi sa volala Sýlna... / Jozef Valentovič. In: Slovenský typograf. - Roč. 2 (1940), s. 97-100.
- 32.Repčák, Jozef
Exulantské tlačiarne na Slovensku / Jozef Repčák. In: Slovenská národná knižnica. - Roč. 2, č. 1 (1946), s. 8-10.
- 33.Štánsky, Peter
Žilinské tlačiarne v minulosti / Peter Štánsky. In: Žilinský večerník. - Roč. 1. č. 5 (1991), s. 5.

Literatúra:

- KRISTENOVÁ, Vlasta. *Žilina v minulosti a dnes*. Stredoslovenské vydavateľstvo, 1963. 248 s.
- TOMANOVÁ, Irena. *Dadanovská tlačiareň*. Žilina : Okresná knižnica, 1977. 31 s.
- MINÁRIK, Jozef. *Baroková literatúra : svetová, česká, slovenská*. Bratislava : SPN, 1984. 388 s.
- Slovenský biografický slovník I. A-D : od roku 833 do roku 1990*. Martin : Matica slovenská, 1986. 538 s.
- VALACH, Július. *Staré tlačiarne a tlačári na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1987. 211 s.
- Slovenský biografický slovník III. K-L : od roku 833 do roku 1990*. Martin : Matica slovenská, 1989. 447 s.
- VALACHOVÁ, Milada. *Ján Dadan ml.: malá personálna bibliografia*. Žilina : Okresná knižnica, 1992. 14 s.
- VÁLKA, Jozef. *Vlastivěda moravská . Morava reformace, renesance a baroka*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1996. 275 s.

BREZA, Vojtech. *Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996*. – Bratislava : Zväz polygrafie na Slovensku, 1997. 209 s.

MALKOVÁ, Martina. *Slovenská produkcia exulantskej tlačiarne v Žiline v rokoch 1665-1717: diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského, Filozofická fakulta 1999. 139 s.

VESELÝ, Daniel. *Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku*. Liptovský Mikuláš : Transcius, 2004. 382 s.

PAJGEROVÁ, Lenka. *Exulantské tlačiarne severného Slovenska*. – Žilina : Žilinská univerzita, 2012. - [76 s.]

Tlačová produkcia Dadanovej tlačiarne – rozbor tlačí z jazykového, obsahového a typografického hľadiska

Mgr. Božena Sobolová

Podklady pre tento príspevok boli čerpané z dostupnej literatúry venovanej historickým knižniciam na Slovensku, hlavne však z Čaplovičovej Bibliografie tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700 (Martin, Matica Slovenská 1984), zo skvelej diplomovej práce Martiny Malkovej (Bratislava, UK 1999) a z vlastného výskumu dadanových tlačí, ktoré sa nachádzajú v historických fondoch Slovenskej národnej knižnice v Martine. Predmetom výskumu boli aj niektoré vzácne dadanove tlače, ktoré sa fyzicky nachádzajú v Lýceálnej knižnici v Bratislave a v digitalizovanej podobe sú online prístupné. Príspevok je zameraný na rozbor tlačí slovenských, resp. napísaných v slovakizovanej češtine, ktoré sa zachovali a sú prístupné v našich historických knižniciach, ale nesumarizuje kompletne všetky slovenské tlače, pretože mnohé z nich sa nezachovali, alebo sú prístupné len v zahraničí. Tlače v latinčine, nemčine a maďarčine by mali byť predmetom ďalšieho výskumu, v ktorom chceme pokračovať v budúcich rokoch.

Tlače vydané v Dadanovej tlačiarňi v Žiline zaradujeme do barokovej literatúry. Toto obdobie sa vymedzuje rokmi 1650-1780, kedy aj na Slovensku nastal vo vydávaní literatúry v porovnaní s predchádzajúcim obdobím veľký nárast. Šírenie reformácie a reformačných myšlienok podnietilo aj na Slovensku rozvoj školstva a knižnej kultúry. Podobne ako v celej Európe, aj na Slovensku vznikali početné tlačiarne, pretože tlač a tlačená kniha sa stala hlavným prostriedkom propagovania a šírenia nových myšlienok a prostredníctvom tlače sa vzdelanosť mohla šíriť rýchlejšie nielen medzi vzdelancami, ale aj medzi ľudovými vrstvami. V tomto období medzi najproduktívnejšie tlačiarne na Slovensku patrila tlačiareň v Trnave, Bratislave, Košiciach, Levoči, Trenčíne, Bardejove a v Žiline. V roku 1637 začala v Trenčíne tlačiť exulantská tlačiareň, ktorá na Považí (Trenčín, Žilina, Púchov) s krátkymi prestávkami pracovala viac ako jedno storočie. V Žiline, kedy začala v roku 1665 tlačiť, boli veľmi priaznivé podmienky pre jej činnosť. Mesto bolo centrom obchodu a remesiel, všestranne sa rozvíjalo nielen v týchto oblastiach, ale aj na poli vzdelanosti, pretože kvalitné vzdelanie ponúkala mestská škola, tzv. akadémia, kde pôsobili viaceré významné a vzdelané osobnosti, ktoré po štúdiách v Čechách a v zahraničí vyučovali v Žiline. V tomto období bolo mesto Žilina zložené v prevažnej miere z obyvateľov augsburského vyznania. Toto obyvateľstvo aktívne podporovalo činnosť tlačiarne a v značnej miere ovplyvnilo aj obsahovú stránku vydaných tlačí.

Dadanova exulantská tlačiareň po presťahovaní sa z Trenčína do Žiliny nadviazala na produkciu trenčianskeho obdobia a pokračovala v podobnom vydavateľskom programe.

Typologicky sa literatúra obdobia baroka podľa literárneho historika Jozefa Minárika (1984, s. 71) delí na tri skupiny: poézia, próza a dráma. V literatúre obsahovo prevládala náboženská literatúra nad svetskou, a je tomu tak aj pri tlačiarňach vydaných v Dadanovej tlačiarňi v Žiline, kde má náboženská literatúra, vydaná či už vo forme prózy alebo poézie, viac ako polovičné zastúpenie. Dramatické diela sa vo vydaných tlačiarňach Dadanovej tlačiarne nevyskytujú.

Keďže väčšia časť produkcie tlačiarne je duchovného charakteru, úvodná časť príspevku je zameraná na priblíženie produkcie Dadanovej tlačiarne z oblasti náboženskej poézie a náboženskej prózy. Ďalšia časť príspevku je venovaná tlačiarňam z oblasti svetskej poézie a prózy. Posledná časť príspevku je venovaná typografickej úprave tlači vydaných v tlačiarňach za obdobie pôsobenia v Žiline a tiež jazykovej stránke tlači.

Náboženská poézia

Náboženská poézia sa v 17. storočí vo veľkej miere rozvíjala v podobe piesní, ktoré sa zaraďovali do kolektívnych zbierok veršovaných textov – do kancionálov – spevníkov. V evanjelickej náboženskej poézii zohrali významnú úlohu početné vydania Tranovského spevníka *Cithara Sanctorum* - Písne duchovné staré i nové. Tento kancionál bol v niekoľkých vydaniach vydaný aj v trenčianskej a levočskej tlačiarňi. Do niektorých vydaní prenikla aj domáca slovenská piesňová tvorba. Mnohí zostavovatelia a vydavatelia kancionálnej literatúry prebrali do svojich spevníkov piesne z Tranovského spevníka, ku ktorým pridali aj svoje vlastné piesne alebo preklady. Tie potom vydali ako samostatné spevníky alebo boli vložené ako prídavky k iným dielam.

Tranovského *Cithara Sanctorum* v Žiline vydaná nebola, ale v kancionáloch vydaných v Dadanovej tlačiarňi sa veľmi často stretávame s piesňami spisovateľa **Adama Plintovica** (* okolo 1620, + okolo 1670), rektora žilinskej akadémie a vynikajúceho kantora, ktorý v meste žil a pôsobil v rokoch 1650-1668. V žilinskej tlačiarňi mu vo viacerých vydaniach vyšiel spevník **Zpěvové a Neb Pjsničky Duchownj** (v r. 1669, 1686, 1707), nie ako samostatný spevník, ale vždy ako prídavok k inému dielu. V Plintovicovom spevníku môžeme nájsť piesne na rôzne príležitosti, v ktorých rozvíjal typické barokové motívy ako je hriešnosť, ničotnosť, boj proti svetským rozkošiam, sebaobviňovanie a pokánie. Vtisol im však pečať individuálneho ľudského zážitku a subjektívnej básnickej interpretácie (Minárik, 1984, s. 76). Adam Plintovic bol autorom mnohých duchovných piesní, ktoré boli zaradené aj do niektorých vydaní Tranovského kancionála *Cithara sanctorum*. V roku 1668 mu tlačiar Ján Dadan st. vytlačil štvorstranovú príležitostnú tlač s charakterom nábožnej piesne **Pisnička K Pokáni Probuzugicy a k wystraze gednoho každého wěrneho Křestiana...** Je zaujímavé, že pesničku v dedikácii venoval občanom Žiliny, čo by mohlo znamenať, že práve oni prispeli k jej vydaniu. Táto tlač je zaujímavá aj z dôvodu, že na

titulnej strane podáva množstvo informácií o významnej astronomickej udalosti – o zatmení slnka v novembri 1668. (Malková, 1999, s. 31).

V Dadanovej tlačiarni bola vytlačená aj duchovná pieseň doplnená o rôzne modlitby od spisovateľa *Michala Institorisa* (?-1705) s názvom **Pjsnička Nábožná, K časům nyněgssjm bauřliwým a strassliwým přijhodně složená** (1686). Ide o osem stranovú tlač, ktorú autor dedikuje pani Kataríne Sydóny Réwai, svojej opatrovateľke (Malková, 1999, s. 32). Michal Institoris bol rektorom v Mošovciach a od roku 1670 aj v Žiline, kde mu vyšlo ďalších sedem diel, šesť z nich bolo napísaných a vydaných v latinskom jazyku. S duchovnými piesňami sa stretávame aj v diele *Jiříka Johannidesa* (17. stor.) **Dwogj Spis včieněný** (1667), kde sú okrem duchovných piesní aj modlitby k rôznym príležitostiam.

Náboženská próza

Podľa Jozefa Minárika (1984, s. 100) sa v období baroka v náboženskej próze pestovali rôzne žánre. Bohatá bola najmä evanjelická náboženská próza. Tlačili sa modlitby, zbierky kázni, evanjeliá a žalmy, ktoré boli určené pre najširšie vrstvy, pretože boli vydané v jazyku, ktorému všetci rozumeli. Táto literatúra podporovala veriacich v osobnom rozvíjaní ich duchovného života. Medzi náboženské diela zaradujeme aj polemiky, nábožensko-vzdelávacie spisy, kde sa filozofia prelínala s prírodovednou problematikou, katechizmy, pohrebné reči a kázne rôzneho obsahu, teologické školské dizertácie a dišputy. Takmer všetky tieto žánre sú zastúpené aj v produkcii žilinskej tlačiarni. Najviac sa však vydávali modlitebné knižky, ktoré sa tlačili buď ako samostatné diela alebo sa pridávali ako príväzky k iným dielam, žánrovo odlišným.

Veľmi často vydávaným autorom modlitieb bol *Filip Kegelius* (1593-1611), nemecký teológ, ktorý je aj autorom modlitebnej knižky **Dwanact Přemyslowánj Duchownjch...**, kde nachádzame početné úvahové prvky v modlitbách na rôzne príležitosti. Táto modlitebná knižka bola v tlačiarni vytlačená v troch vydaniach (1669, 1677, 1686), čo svedčí o jej popularnosti a žiadanosti medzi čitateľmi. Dve vydania z roku 1669 a 1677 z nemčiny preložil Adam Plintovic. Posledné vydanie z roku 1686 z latinčiny preložil Ján Dadan ml. V tomto vydaní sa z predhovoru tlačiara dozvedáme: “Od Filipa Kegelia před mnohými lety sebranau a odemne z latinského gazyka podle chatrnosti mé do české řeči přeloženau laskawému Čtenáři podávám...” Táto skutočnosť nám podáva dôkaz o aktívnych prekladateľských aktivitách Jána Dadana ml. Oblúbená Kegeliova kniha modlitieb obsahuje duchovné úvahy – modlitby k rôznym príležitostiam: modlitby ranné, večerné, modlitby matky, modlitby pocestného, modlitby v čase moru a mnohé ďalšie.

Ďalším nemeckým autorom, ktorého modlitby boli preložené a v Žiline viackrát vytlačené, bol nemecký autor *Gašpar Neumann* (1648-1715). Dielo **Gadro Wssech Modliteb, Obsahujgcý w sobě krátkymi slowy Modlitby...**

bolo v Žiline vytačené dvakrát (1687, 1707). Zaujímavé je najmä druhé vydanie, ku ktorému boli pridané rôzne duchovné piesne, medzi inými aj už spomínané Zpěvové a Neb Pjsničky Duchownj od Adama Plintovica.

Veľký záujem bol aj o tlačenú modlitebnú knižku českého autora, pražského kníhtlačiara *Sixta Palmu Močidlanského* (* okolo 1569, +1622) **Perlička dítek božích**. V Žiline ju v roku 1667 vytlačil Ján Dadan st. Kniha obsahuje okrem modlitieb na rôzne príležitosti aj štyri kapitoly o jednotlivých článkoch katechizmu.

Veľkej popularite najmä v Čechách sa tešila modlitebná knižka od exulantského autora *Samuela Martinia z Dražova* (1593-1639). V roku 1669 mu v Žiline vyšli **Modlitby, též přemysslowánj...** Tlačiar Ján Dadan st. venoval túto modlitebnú knižku dňa 5. júna 1669 dedičnému pánovi Žiliny. Knižka obsahuje rôzne modlitby, napr. „k stavu panenskému, manželskému, sirotskému, modlitby pre kresťanské deti“ a iné. Ján Dadan st. dvakrát vytlačil aj dielo evanjelického kňaza, náboženského spisovateľa *Martina Wolfia* (17. stor.) **Každodenní modlitby horlivé** (1670, 1673). Ani jedno vydanie sa však nezachovalo.

Veľmi často prekladaným autorom bol *Johann Habermann*, (1516-1590) nemecký autor, ktorého **Modlitby Křesťanské, za wsseliké potřeby každému Clowěku, wselikeho stawu potřebné...** boli v roku 1678 vytačené aj v Žiline u Alžbety Dadanky. Dielo je rozdelené na dve časti. Prvá časť obsahuje modlitby na každý deň, v druhej časti sú modlitby osôb podľa ich stavu a povolania. Vydanie bolo doplnené o piesne *Pjísně swaté...*, z ktorých sa zachovalo šesťnásť. Ján Čaplovič uvádza (1984, s. 881), že dvanásť z týchto piesní nepozná ani Tranovského Cithara Sanctorum.

Modlitby na rôzne príležitosti počas roka nachádzame aj v knižke **Ewangelia a Epištoly, s pěknými Figurami na Neděle a Swátky přes celý rok...** Táto tlač, ktorá vyšla u Alžbety Dadanky v roku 1676, okrem duchovných úvah k rôznym príležitostiam vo forme modlitieb obsahuje početné drevorezy s náboženským motívom.

Modlitby a piesne sú obsahom anonymného diela **Korunka A neb Wjnek Panenský : wšsechněm pobožným a sslechetným Pannám, Národu Slowenského, a Českého k zwláštnjmu potěssenj a vžitku oddaný** (1679). Tlačiar-ka Alžbeta Dadanka v dedikácii píše, že dielo vytlačila pre nedostatok exemplárov, keďže tieto modlitby a piesne boli naposledy vytačené pred 63 rokmi. Dielo začína opisom cností ako sú viera, nádej, láska, pobožnosť, pokora, trpezlivosť, svornosť, spravodlivosť... a pokračuje mravoučnými prvkami, duchovnými piesňami a modlitbami.

Významné postavenie v náboženskej próze má dielko vytačené už u dedičov Jána Dadana, a to u Daniela Chrastinu **Důkladná a důležitá Zprawa a Odpowěd Na Otázku: Kde gest to psáno?** (1715), ktoré je žánrovo odlišné od doteraz spomínaných diel. Je to príručka, ktorá napomáha čitateľovi ako sa správne orientovať v Biblii.

Medzi náboženskú prózu zaradujeme aj reči a kázne s rôznym obsahom. V produkcii tlačiarne v Žiline nachádzame dve významné kázne od *Daniela Krmana* (1663-1740), významného barokového spisovateľa, prekladateľa, vydavateľa, evanjelického kňaza a superintendenta. Prvou významnou kázňou je pohrebná reč, ktorú Daniel Krman napísal po smrti Jána Dadana ml. a ktorú predniesol nad jeho hrobom - **In Nomine Jesu! Knjha Žjwota, To gest Reč z Zgewenj S. Jana Kap : 3 v 5. w Pohřebnjm Kazanj / Nad Vrozenym Wybornym A Včenym Panem, Janem Dádanem** (1704). V tejto kázni autor vzdáva hold knihám, vynálezcovi kníhtlače, ale hlavne tlačiarovi Jánovi Dadanovi ml. Zachytáva jeho pohnutý život, vyzdvihuje jeho schopnosti, rečové vedomosti i odborné vlastnosti. Všeobecne vyzdvihuje význam tlače a jej vplyv na kultúrny vývoj človeka. Vďaka tejto pohrebnej kázni sme získali veľmi vzácne informácie o dejinách žilinskej tlačiarne, ako aj o našom tlačiarovi Jánovi Dadanovi ml.

Druhou významnou Krmanovou kázňou je trojjazyčná vojenská kázeň napísaná slovakizovanou češtinou, maďarčinou a latinčinou, ktorá vznikla pri príležitosti posviacky nových rákociových zástav v žilinskom kostole. Vyšla v roku 1707 pod latinským názvom **In Nomine Jesu, Actus Inaugurationis Vexillorum**.

Tlačiareň tlačila počas vyvrcholenia reformácie aj diela katolíckej. Do katolíckej prózy zaradujeme dve tlače, ktoré boli vytlačené počas vedenia tlačiarne Jánom Dadanom ml. Jedným z diel je nábožensko-vzdelávací spis františkána, kazateľa a prozaika *Juraja Benigna Smrtníka* (1650-1710) **Poklad Serafínsky** (1691), kde autor veľmi sugestívne vysvetlil potrebu úplného zasvätenia sa Bohu. Druhou tlačou je dielo od *Istvanfyho Jána* **O Začátku a Wyvodu Nagspasytedlneg Pobožnosti, Bratrstwj Mrtvých** (1699). Za titulným listom nasleduje 24 –veršová báseň, po ktorej nasleduje príhovor k čitateľovi a ďalšie časti diela „Odpustky, Privilegiá, Regule, Spůsob Obětowati se, Litanie za Dusičky“ a modlitby novozriadeného bratstva.

Svetská poézia

V svetskej barokovej poézii písanej slovakizovanou češtinou zaujíma významné miesto aj príležitostná lyrika. V žilinskej tlačiarne je táto poézia zastúpená dielami: **Pjsně Jarnj. Od Rozličných Authorů složené...** z roku 1683. Dielo obsahuje 4 skladby viac-menej od neznámych českých autorov, pretože iba pri jednej z nich je poznamenané: Složená od V. Elama Že. Obsahom skladieb je radosť z odchodu zimy a príchodu jari.

Jozef Minárik zaraduje do svetskej poézie aj epicko-reflexívnu básnickú skladbu senického evanjelického farára *Štefana Pilárika* (1615-1693) **Sors Pilarikiana - Los Pilárika Štěpána** (Osud Pilárika Štefana). Toto dielo bolo vydané v Žiline v roku 1666 ako jedno z prvých. Skladba, ktorá je napísaná silne slovakizovanou češtinou, sa tematicky viaže na turecký vpád na slovenské úze-

mie v roku 1663, kedy sa autor dostal do tureckého zajatia. Autor sa snaží o verné epické zobrazenie skutočnosti, najmä osobných zážitkov, ktoré počas zajatia osobne zažil. Skladba svojou kvalitou prevyšuje iné literárne diela tohto obdobia (Minárik, 1984, s. 86-89).

Svetská próza

Svetská próza sa písala po česky, resp. slovakizovanou češtinou, po latinsky a nemecky. Môžeme ju rozdeliť na vecnú a odbornú.

Vecná próza

Do vecnej prózy sme zaradili kalendáre. Tieto tlače sa v 17. storočí tešili veľkej obľube, boli žiadané, pretože patrili k ľudovému čítaniu. Dadanova tlačiareň počas pôsobenia v Žiline vytlačila 16 kalendárov, z toho len 2 maďarské a 14 slovenských. Tlačiareň tlačila kalendáre bratov Krištofa a Jána Neubarthovcov, ktorí boli ich zostavovateľmi. Neubarthovci pochádzali zo Sliezskej Boleslavi a obaja patrili k najvydávanejším autorom žilinskej tlačiarne. Vydané kalendáre sú väčšinou malého štvorcového formátu a majú veľmi podobnú typografickú úpravu. Kalendáre ako jediné z produkcie boli vytlačené dvojfarebne, a to červeno-čierno. Boli vydávané ako samostatné tlače v rozsahu okolo 50-60 listov. Strany kalendára boli obyčajne vytlačené iba na jednej strane, a to na pravej, ľavá strana bola určená na poznámky. Obsahová štruktúra kalendárov je podobná. Na začiatku je kalendárium, potom nasleduje zoznam symbolov - 12 znamení zvieratníka a charakteristika jednotlivého znamenia. Pri textoch sú použité drevorezy, ktoré zodpovedajú danému znameniu zvieratníka. Obyčajne ďalšou časťou kalendárov je „Astrologické Prognosticum“ na konkrétny rok, ktoré obsahuje kapitoly: „O Zymě“, „O Jaru“, „O Létu“, „O Podzýmku“. Kalendáre obsahujú aj ďalšie kapitoly, ktoré podávajú informácie o zatmeniach, o nemociach, o úrodách a neúrodách a pod. Niektoré kalendáre obsahujú časti s abecedným zoznamom slovenských miest, pri ktorých sú uvedené dátumy konania tradičných jarmokov. Z kalendárov sa tak môžeme dozvedieť, kedy sa jarmoky konali aj v Žiline: „... Žilina/ 1 w pondělí po Dorotě/ 2 w pondělí po prowodnj neděli/ 3 w ponděli po Božjm těle/ 4 w pondělí po s. Hawlu/ 5 w ponděli po Lucyi. A před každym Jarmarkem od čtwttku až do Soboty trh wsseliký dobytek...“ (K. Neubarth, Nový Kalendář na rok 1682, Žilina 1681). Posledná časť kalendárov väčšinou obsahuje „Kronyky aneb Hystorie která sa staly w Vherské a Sedmihradské Zemi“, kde sú v chronologickom poradí uvedené roky s udalosťami, ktoré sa odohrali. Okrem iného sa z týchto údajov dozvedáme, že v roku 1687 Žilina vyhorela, v roku 1685 tu zhorelo na predmestí 11 domov, alebo údaj o tom, že v lete roku 1679 sa po celom území Uhorska rozšíril veľký mor a pod. (J. Neubarth, Nowy Kalendář na rok 1686. Žilina, 1685). Niektoré kalendáre boli doplnené o užitočné rady pre hospodárov.

Do vecnej prózy môžeme zaradiť okrem kalendárov aj proroctvá a snáre. Aj žilinská tlačiareň vytlačila **Snář, Z kteréhož bude mocy geden každý bud-to sám sobě neb ginému co se mu we snách zdálo Sen wyložiti**, ktorý bol vydaný tlačou v roku 1667. Táto tlač sa nezachovala, resp. zachoval sa len necelý hárok v Lýceálnej knižnici v Bratislave.

Odborná próza

Odbornú prózu vydanú v Dadanovej tlačiarňi reprezentujú spisy prírodovedecké, pedagogické a medicínske. Z prírodných vied sa pestovala hlavne astronómia. Do tejto skupiny môžeme zaradiť tlač nemeckého astronóma *Friedricha Madeweisa* (17. stor.) a jeho prírodovedný spis **Tractatus Comentographicus, to gest O zgewenj a w nowě vkázanj, toho neobyčegně dlauhého a Strassliwego Comety. W Mesycý Decembris Anni 1680, et in Januario Roku 1681 spatřeného....** Spis bol preložený z nemčiny a vydaný u Alžbety Dadanky v roku 1681. Autor píše o kométe, ktorú bolo možné pozorovať 17. decembra 1680 a dala sa sledovať až do januára 1681. Literatúra z oblasti astronómie bola v tomto období veľmi obľúbená. Autori sa snažili informovať verejnosť o rôznych astronomických úkazoch. Aj Friedrich Madeweis opisuje v šiestich kapitolách spisu každodenné pozorovanie kométy, jej veľkosť, tvar, miesto a pohyb na oblohe a veľa ďalších zaujímavých skutočností.

Do odbornej prózy, ktoré boli v tlačiarňi vydané, môžeme zaradiť aj rôzne pedagogické spisy a jazykové slovníky. Sú to učebnice latinského jazyka **Praecepta Elementa Latinae ac Bohemicae Linguae. Začátkové Latinského a Českého Jazyka**. Táto tlač vyšla bez vytlačenia miesta a roku vydania. Ján Čaplovič v Bibliografii tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700 (1984, s. 894) pri popise záznamu pod číslom 2567 uvádza, že podľa použitých typov písma ide o žilinskú tlač. Do odbornej prózy zaraďujeme aj trojjazyčný latinsko-česko-nemecký slovník **Vocabularium Trium Lingvarum. Wokabvlar W nowě sprawený, a rozssjřený**, vydaný v roku 1679 a tiež dielo od filozofa, prírodovedca, pedagóga a jazykovedca *Jana Amosa Komenského* (1592-1670) **Januae Lingvarum Reseratae Aureae Vestibulum** (1690). Jedná sa o učebnicu latinčiny, ktorá kladie dôraz na vecné poznanie materinského jazyka. V tlačiarňi boli vytlačené aj ďalšie slovníky a učebnice, napr. učebnica latinského jazyka **Compendium Praeceptionum Grammaticarum** a mnohé ďalšie.

K odbornej próze vydanej v žilinskej tlačiarňi môžeme zaradiť aj rôzne medicínske spisy, napr. anonymné dielo **Rozliczny Prostredkowe protj Moroweg Rane...** vytlačené v roku 1692. Dielo už podľa názvu hovorí, že ide o poskytovanie rôznych zdravotníckych rád proti moru. Ďalšie vydané dielo, ktoré môžeme zaradiť do medicínskej literatúry, je **Kratke wipsanj Prostredku k Prodluženj Života** (1693) od žilinského autora, doktora medicíny, *Samuela Kočího* (17. stor.).

Typografická úprava tlačí vydaných v Dadanovej tlačiarňi

Tlače z produkcie žilinskej tlačiarne majú jednoduchú úpravu. V baroku sa nevytvorilo nové písmo, modifikovalo sa gotické písmo, ktoré sa sformovalo a používalo v humanizme. Žilinská tlačiareň používala niekoľko veľkostí gotického písma (nazývaného aj švabach), ale tiež používala aj antikvové písmo. Všetky typy písma mali formu majuskúl (veľké písmená) a miniskúl (malé písmená). Latinské a maďarské tlače a tlače určené vzdelanejším vrstvám boli zväčša tlačené antikvou, diela v slovakizovanej češtine boli tlačené švabachom. Text na začiatku kapitol väčšinou začína ozdobnou iniciálkou, ktorá je umelecky štylizovaná a vytlačená cez niekoľko riadkov. Danove tlače sú skráslené ozdobnými linkami, ktoré oddeľujú jednotlivé kapitoly alebo sú umiestnené na úvod a záver textu. Na výzdobu tlačí sa používali aj vignety, ktoré mali tvar hroznového strapca. Tieto ozdobné prvky sú rôzne štylizované - s kvetmi, ornamentmi, rastlinami a pod. Tlače obsahujú aj ďalšie ornamentálne ozdoby z rôznych lístkov a kvietkov, napr. kalendáre majú titulné listy vyzdobené ornamentmi z kvietkov. V tlačiach často nachádzame odťahy drevorezov, napr. znamenia zverokruhu v kalendároch, baránok so zástavou, drevorez so znakom uhorského kráľovstva, drevorez erbu mesta Žilina a mnohé iné. Najčastejšie sa s drevorezmi stretávame v tlačiach z produkcie Alžbety Dadanky, ktorá ich použila vo viacerých tlačiach. Bohatá na drevorezy je napr. tlač Ewangelia a Epištoly : S peknými figurami na Neděle a Swátky... (1676), ktorá obsahuje 65 drevorezov s náboženským motívom. Typograficky zaujímavá je aj tlač Alžbety Dadanky Korvnka a neb Wjnek Panenský... (1679) skráslená rôznymi ornamentálnymi drevorezmi, napr. na titulnej strane je výzdoba v tvare venca. Tiež v tlači Pjsně Jarnj (1683) sa nachádza zaujímavý drevorezový erb v dvojrámčeku, ktorý znázorňuje anjela držiaceho štít. Táto tlač je zvlášť bohatá na rôzne ozdobné linky, vignety a vlysy. Zaujímavý drevorez bol použitý aj na titulnom liste príležitostnej tlače Srdečné a welmi Žalostiwé Slzy (1700), kde je znázornená rakva.

Žilinská tlačiareň bola vybavená aj notovými typmi. Svedčí o tom dielo Jiříka Johannidesa Dwogh Spis včinený (1667), kde Ján Dadan st. použil aj notový nápev pri šiestich piesňach.

Jazyková úprava tlačí

Tlače z produkcie Danovej tlačiarne, ktoré boli určené vzdelanejším vrstvám, boli vytlačené v latinskom jazyku a tento jazyk sa používal aj pri tlačiach odborného-popularizačného charakteru. V príležitostnej poézii a próze, či už v náboženskej alebo svetskej, sa používala slovakizovaná čeština. Tlače napísané slovakizovanou češtinou tvoria 49 % z celkovej produkcie 102 tlačí, ktoré žilinská tlačiareň vytlačila. V latinskom jazyku bolo napísaných 47 % tlačí a len 4 % tvoria tlače nemecké a maďarské.

Najviac originálov tlačí z produkcie tlačiarne je uložených vo fondoch Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti. Na Slovensku sa dadanove tlače uchovávajú v Slovenskej národnej knižnici v Martine a Lýceálnej knižnici v Bratislave. Tlače sú roztrúsené aj v niektorých ďalších historických knižniciach na Slovensku, napr. v Knižnici evanjelického kolégia v Prešove, v knižnici Tranoscia v Liptovskom Mikuláši, jedna tlač sa nachádza v Čaplovičovej knižnici v Dolnom Kubíne a tiež v Okresnom archíve v Trenčíne. Na území Čiech a Moravy sa tlače nachádzajú v Ústřední knihovně Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, v Moravské zemské knihovně (zlomok fragmentu z tlače Nový kalendář), v Slovanskom seminári Purkyněho univerzity v Brně, v Knižnici Akademie věd ČR, ale aj v Olomouci v Knihovně Univerzity Palackého. Dadanove tlače sa nachádzajú aj mimo územia Slovenskej republiky, hlavne v Maďarsku, Nemecku - v Jene, Berlíne, Halle a v poľskom Krakowe.

Záverom príspevku môžeme len konštatovať, že produkcia Dadanovej tlačiarne je pomerne rozsiahla a nie je ešte ani zďaleka dôkladne preskúmaná, keďže veľa tlačí sa nachádza aj v zahraničí alebo u súkromných majiteľov. Tento príspevok však môže slúžiť ako odrazový mostík k ďalším, rozsiahlejším a hlbším výskumom.

Literatúra:

ČAPLOVIČ, Ján. 1984. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Diel 2.* Martin : Matica slovenská. 1984. 1410 s.

Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 1. Liptovský Mikuláš : Tranoscius. 1997. 172 s.

Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 2. Liptovský Mikuláš : Tranoscius. 1997. 168 s.

MÁLKOVÁ, Martina. *Slovenská produkcia exulantskej tlačiarne v Žiline v rokoch 1665-1717. Diplomová práca.* Bratislava : Univerzita J. A. Komenského, 1999. 139 s.

MINÁRIK, Jozef. 1984. *Baroková literatúra.* 1984. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1984. 388 s.

Slovenský biografický slovník. Martin : Matica slovenská, 1986-1994. 6 zv.

VALACH, Július. 1987. *Staré tlačiarne a tlačári na Slovensku.* Martin : Matica slovenská, 1987. 213 s.

Názov: Alexander Lombardini, Ján Dadan ml. Zborník z odborného seminára z cyklu Osobnosti Žiliny

Vydala: Krajská knižnica v Žiline v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja

Zost.: Mgr. Ivana Jančulová, Úsek regionálneho výskumu, dokumentov a informácií

Krajská knižnica v Žiline nezodpovedá za jazykovú a odbornú stránku príspevkov.

Rok vydania: 2017

Náklad: 50 ks

Počet strán: 33

© Krajská knižnica v Žiline 2017

ISBN 978-80-85148-97 -8

EAN 9788085148978